

Projekt „Eesti 20. sajandi (1870–1991) sõjalise ehituspärandi kaardistamine ja analüüs”

Rutu raketibaas Viljandimaal Karksi vallas

Sisukord

1. Kohustuslikud andmed	2
2. Asukoha skeemid	3
3. Fotod.....	7
4. Täiendav info.....	54

Koostajad:

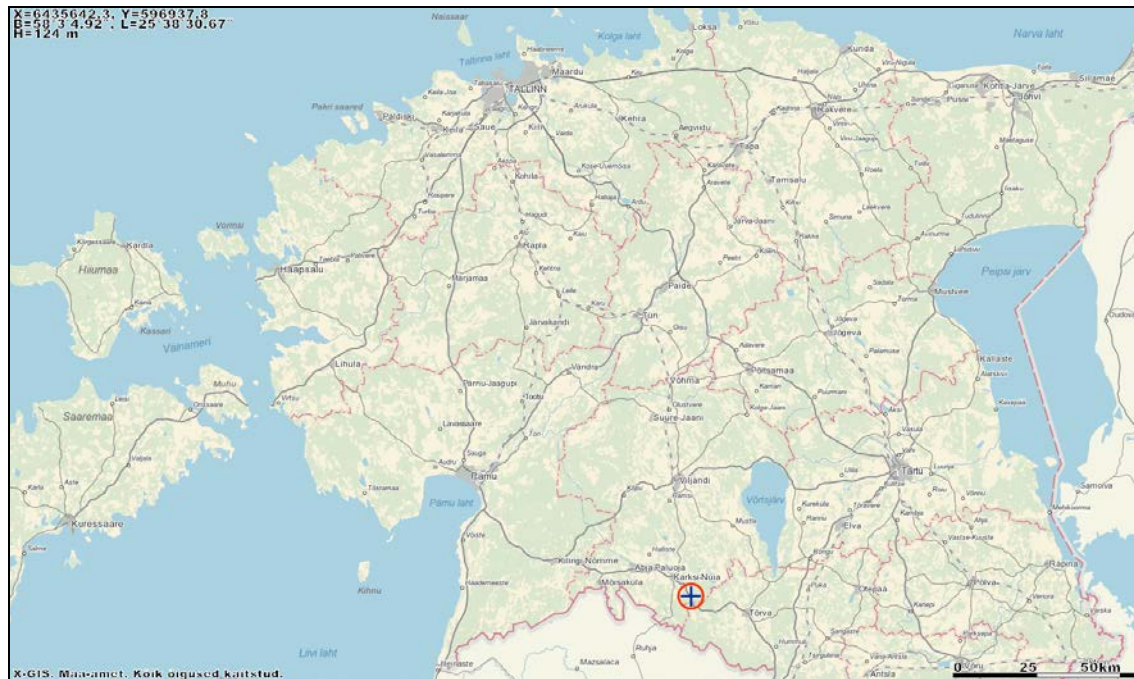
Ain Tähiste, Mart Mõniste

2014

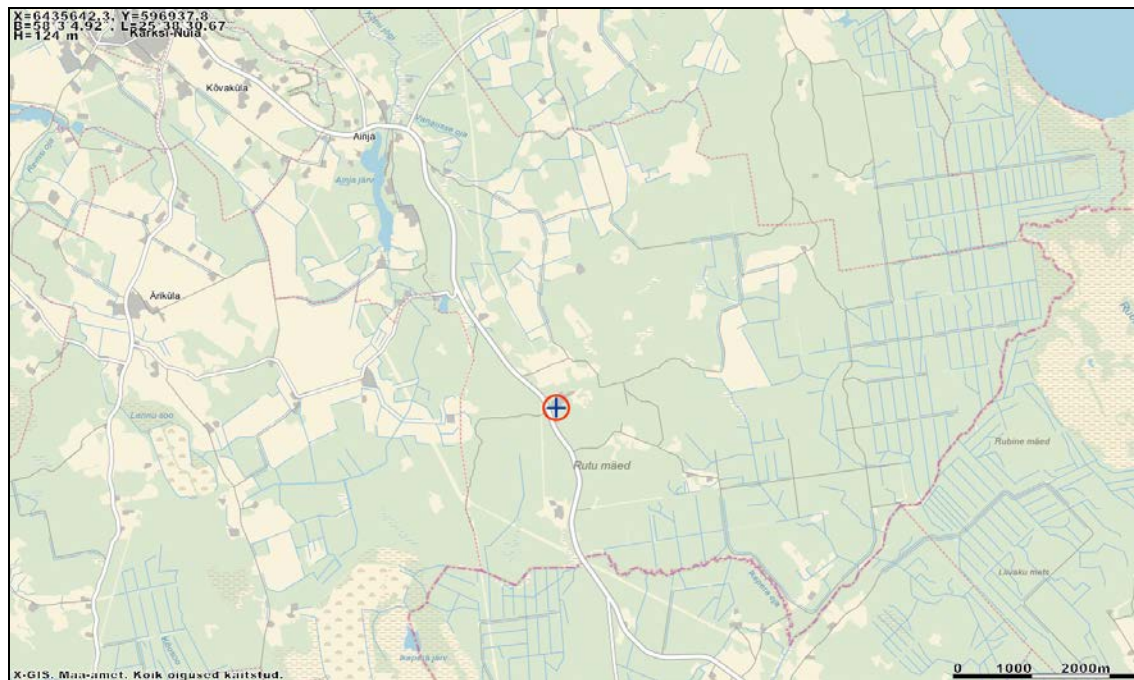
1. Kohustuslikud andmed

1.1	Algne nimetus	S/o 74906-G, kutsung „Akrohhin”
1.2	Hilisem(ad), sh praegune(sed) nimetus(ed)	
1.3	Aadress	Viljandi maakond, Karksi vald, Ainja küla. Lähiaadress: Paanikse-2 (3,9 ha), tunnus: 60001:007:0170 Paanikse-1 (1 ha), tunnus: 60001:007:0180 Karksi metskond 28 (17 ha), tunnus: 60001:007:0036
1.4	Koordinaadid	58°3'4.92", 25°38'30.67"
1.5	Algne teave, sh ajalugu	S-75 divisjon, likvideeriti 1985.a oktoobriks. Pärast raketiväeosa oli territooriumil avavangla.
1.6	Praegune funktsioon	hooned erastatud, osaliselt kasutusel
1.7	Seisukorra hinnang	
1.8	Ümbruse lühikirjeldus	
1.9	Joonised	Hoonete ja asukoha skeemid (7)
1.10	Fotod	Tänapäevased fotod (94)
1.11	Seotud ehitised	Polgu teised divisjonid asusid: Härgmäe (Läti), Rõngu, Sangaste.
1.12	Põhiüksus	1115. kadreeritud seniitraketipolk
1.13	Lisateave	Kaugus Karksi 8 km, Tõrva 18 km, Viljandi 33 km
1.14	Töö teostamise aeg	Välitööde aeg 5. august 2014
1.15	Koostaja andmed	Ain Tähiste, Mart Mõniste

2. Asukoha skeemid

Skeem 1. Rutu raketibaas Viljandimaal Karksi vallas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

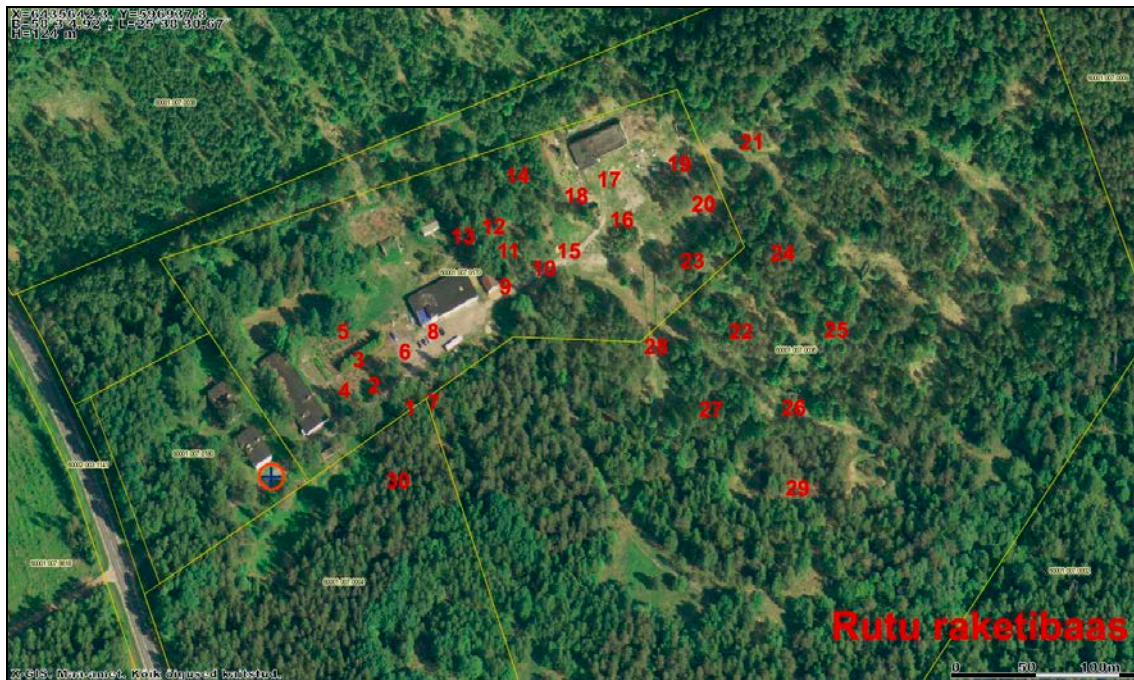
Skeem 2. Rutu raketibaas Karksi vallas Ainja külas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

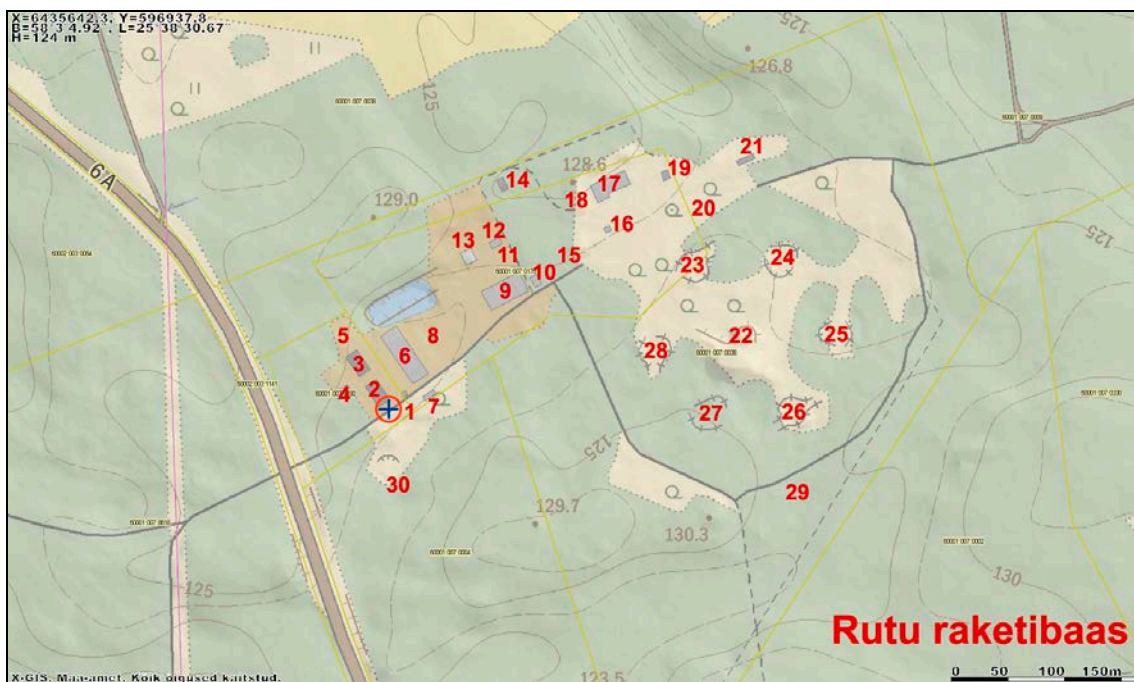
Skeem 3. Rutu raketibaas Karksi vallas Ainja külas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

Skeem 4. Rutu raketibaas Karksi vallas Ainja külas. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

Skeem 5. Rutu raketibaasi objektid. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

Skeem 6. Rutu raketibaasi objektid. Allikas: Maa-ameti Geoportaal

1 - pääsla	14 - vare
2 - 8 korteriga elamu	15 - varjend
3 - 8 korteriga elamu	16 - hoone (pumbamaja?)
4 - kuur	17- garaaž (3+5 boksi)
5 - kelder (ümberehitatud saunaks)	18 - varjend
6 - peahoone / kasarm	19 - hoone
7 - riviplats	20 - betoonpostid
8 - kuur	21 - ladu, pinnasevalliga ümbritsetud
9 - garaaž (6 boksi)	22 - komandopunkt
10 - hoone (praegu koera maja)	23-28 - stardiplatsid
11 - gaasihoidla kraaanid	29 - postid
12 - hoone (praegu laut)	30 - dott
13 - hoidla / kelder	

Skeem 7. Rutu raketibaas Karksi vallas Ainja külas. Aerofoto 1999.
Allikas: Maa-ameti Geoportaal

3. Fotod

Foto numbri järel sulgudes on pildifaili number.
Nurksulgudes on objekti number asukohaskeemil.

Foto 1 (280). Rutu raketibaas. Pääsla [1] ja värav.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 2 (003). Rutu raketibaas. Pääsla [1], taga vasakul kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 3 (276). Rutu raketibaas. Pääsla [1].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

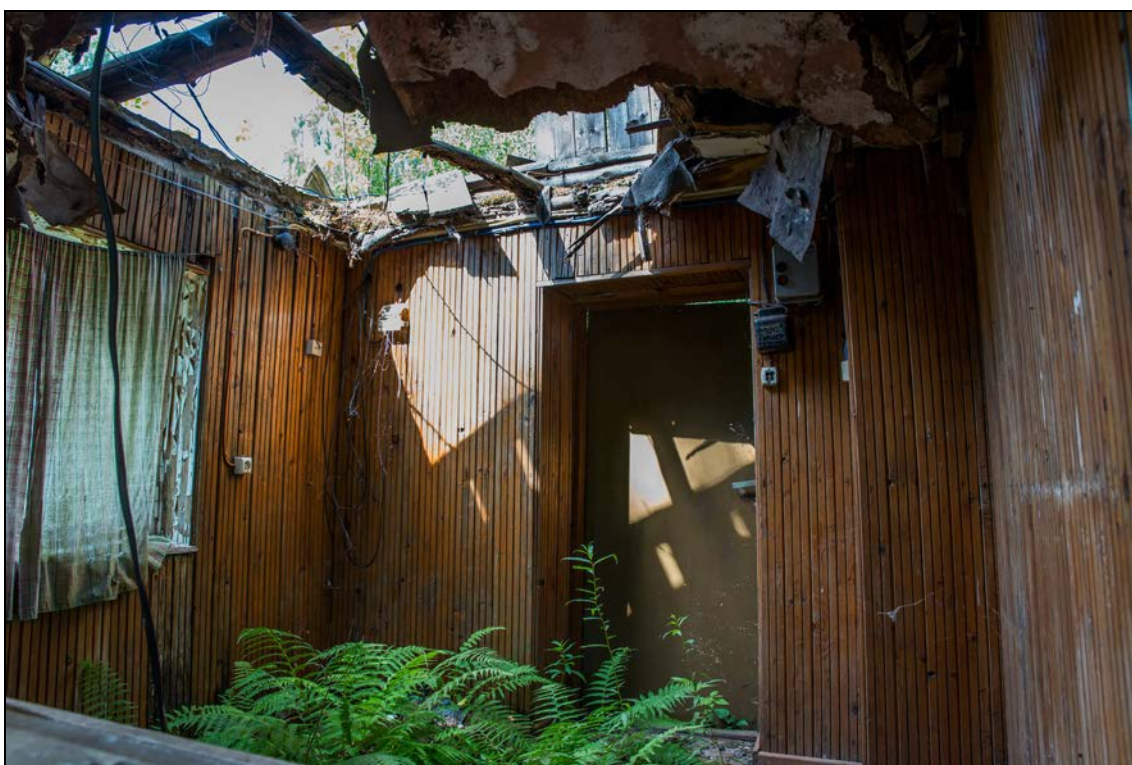

Foto 4 (043). Rutu raketibaas. Pääsla [1].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 5 (014). Rutu raketibaas. Elamu [2].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 6 (282). Rutu raketibaas. Elamu [2], paremal elamu [3].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 7 (013). Rutu raketibaas. Elamu [3], vasakul kelder [5].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 8 (035). Rutu raketibaas. Elamu [3].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 9 (016). Rutu raketibaas. Elamu [3]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 10 (020). Rutu raketibaas. Elamu [3] on kasutusel olnud ka pärast väeosa lahkumist, seetõttu üsna heas seisus, katus peab, aknad terved.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 11 (022). Rutu raketibaas. Elamu [3]. Kaldega katuslagi.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 12 (023). Rutu raketibaas. Elamu [3]. Radiaatorid on kadunud.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 13 (004). Rutu raketibaas. Kuur [4]. Vastavalt korterite arvule 2x8 boksi.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 14 (011). Rutu raketibaas. Kuur [4].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 15 (027). Rutu raketibaas. Kelder [5], vasakul elamu [3].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 16 (026). Rutu raketibaas. Kelder [5].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 17 (028). Rutu raketibaas. Kelder [5] on ümber ehitatud saunaks, ilmselt pärast väeosa lahkumist.

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 18 (029). Rutu raketibaas. Kelder [5]. Niiskusest on kogu puitvooderdus täielikult pehastunud.

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 19 (034). Rutu raketibaas. Väeosa terriotooriumi piirav plank on paiguti veel püsti, vasakul elamu [3].

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 20 (036). Rutu raketibaas. Kasarm [6], vaade pääsla [1] suunast.

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 21 (045). Rutu raketibaas. Kasarm [6], vaade pääsla [1] suunast.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 22 (050). Rutu raketibaas. Kasarm [6], vaade riviplatsi [8] poolt.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 23 (052). Rutu raketibaas. Kasarm [6], vaade riviplatsi [8] poolt.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 24 (067). Rutu raketibaas. Kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 25 (070). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Köök.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 26 (077). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Peldik.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 27 (086). Rutu raketibaas. Kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 28 (069). Rutu raketibaas. Kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 29 (088). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Mõnes ruumis on toimunud renoveerimine, ilmselt majutusasutuseks?

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 30 (094). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Säilinud on ilmekaid detaile.

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 31 (095). Rutu raketibaas. Kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 32 (059). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Kartseriruumi metalluks.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 33 (093). Rutu raketibaas. Kasarm [6]. Laoruumi riulid siltidega.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

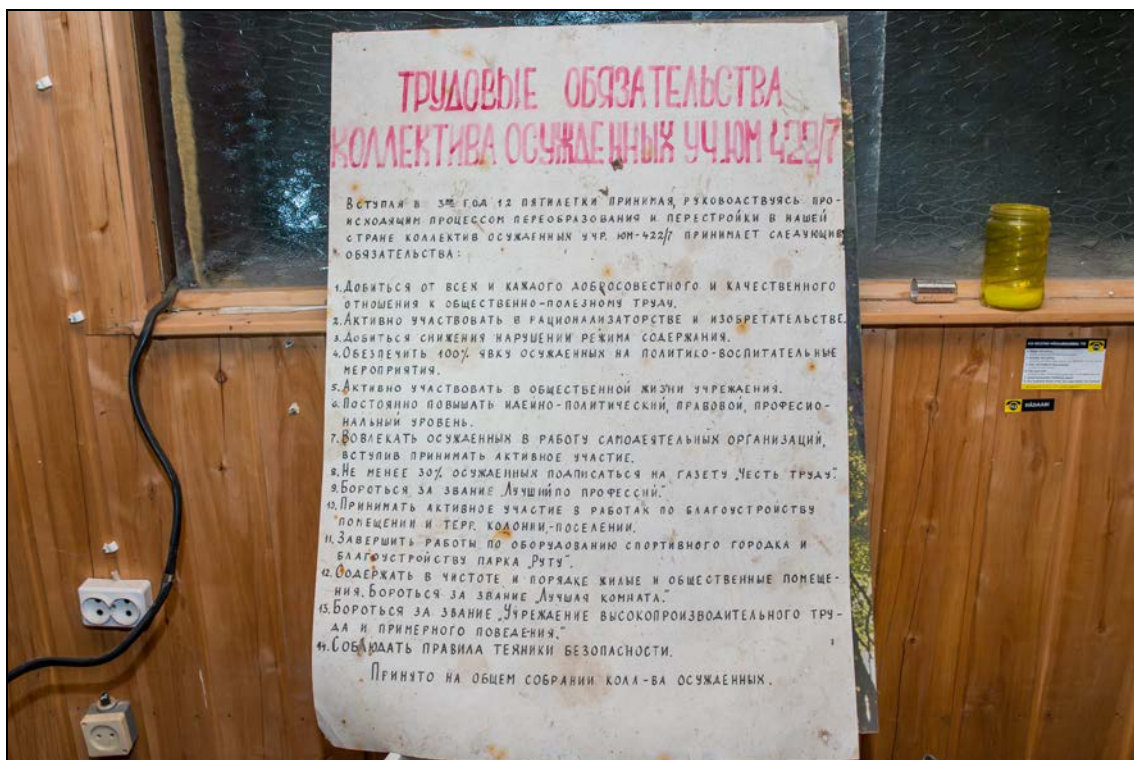

Foto 34 (107). Rutu raketibaas. Kasarm [6].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 35 (046). Rutu raketibaas. Hoone [7], vaade pääsla [1] poolt.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 36 (110). Rutu raketibaas. Sissesõidutee, taga keskel pääsla [1], paremal kasarm [6] ja riviplats [8].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 37 (272). Rutu raketibaas. Garaaž [9] on kasutusel, avad suletud, sisse ei pääsenud.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 38 (115). Rutu raketibaas. Garaaž [9].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 39 (236). Rutu raketibaas. Garaaž [9], paremal hoone [10], kus praegu elab koer.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 40 (262). Rutu raketibaas. Garaaž [9], vaade [5] suunast. Paremal katlamaja korstna alus.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 41 (117). Rutu raketibaas. Hoone [10], vasakul garaaž [9].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 42 (126). Rutu raketibaas. Hoone [10], vaade [15] suunast.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 43 (241). Rutu raketibaas. Gaasihoidla kraanid [11].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 44 (271). Rutu raketibaas. Gaasihoidla kraanid [11], taga garaaz [9].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 45 (239). Rutu raketibaas. Hoone [12], praegu kasutusel kanalana.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 46 (245). Rutu raketibaas. Hoone [12].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 47 (246). Rutu raketibaas. Kelder [13].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 48 (256). Rutu raketibaas. Kelder [13], vaade [12] suunast.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 49 (255). Rutu raketibaas. Kelder [13].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 50 (251). Rutu raketibaas. Kelder [13], algsest sisutusest pole midagi säilinud, salved on hilisemad.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 51 (259). Rutu raketibaas. Kelder [13], paremal hoone [12].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 52 (263). Rutu raketibaas. Vare [14].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 53 (269). Rutu raketibaas. Vare [14].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 54 (228). Rutu raketibaas. Varjend [15].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 55 (121). Rutu raketibaas. Varjend [15].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 56 (129). Rutu raketibaas. Hoone [16]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 57 (130). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 58 (146). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 59 (139). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 60 (141). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 61 (). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 62 (145). Rutu raketibaas. Garaaž [17]
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 63 (133). Rutu raketibaas. Varjend [18].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 64 (134). Rutu raketibaas. Varjend [18].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 65 (136). Rutu raketibaas. Varjend [18].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 66 (138). Rutu raketibaas. Varjend [18].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 67 (148). Rutu raketibaas. Hoone [19].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 68 (169). Rutu raketibaas. Hoone [19].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 69 (151). Ruhu raketibaas. Betoonpostid [20], vaade [21] suunast.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 70 (174). Ruhu raketibaas. Betoonpostid [20].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 71 (162). Rutu raketibaas. Mullavalliga ümbritsetud hoidla [21].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 72 (153). Rutu raketibaas. Hoidla [21].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 73 (154). Rutu raketibaas. Hoidla [21]. Laius 3 m, pikkus 15 m, kõrgus 2,15 m.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 74 (155). Rutu raketibaas. Hoidla [21]. Ümberehituse jäljed.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 75 (158). Rutu raketibaas. Hoidla [21].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 76 (164). Rutu raketibaas. Hoidla [21]. Punane märgistus on jalgrattaraja oma.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 77 (175). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 78 (176). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 79 (177). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22]. Lae peal suur õhutõrje ? positsioon.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 80 (182). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22]. Laskepesa koos tunnimähe
vaatluspostiga.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 81 (185). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22]. Peasissepääsu ees on väiksem riviplats? ja näitagitatsiooni alused.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 82 (186). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22]. Sissepääs, paremal säilinud metalltrepp.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 83 (189). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22]. Mõned ukсед on säilinud.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 84 (190). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 85 (191). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 86 (194). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 87 (203). Rutu raketibaas.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 88 (205). Rutu raketibaas.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 89 (217). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 90 (206). Rutu raketibaas. Komandokeskus [22].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 91 (221). Rutu raketibaas. Stardipositsioonidest [23-28] on säilinud madalad tugevalt võsastunud vallid.

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 92 (228). Rutu raketibaas. Kolm lagunenud raudbetoonist posti, kõrgus 1 m, läbimõõt 30 cm. Dekoratiivelement?, piire? [29].

Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 93 (233). Rutu raketibaas. Objektid [29].
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

Foto 94 (279). Rutu raketibaas. Dott [30], vaade [2] suunast.
Foto Mart Mõniste 5.08.2014.

4. Täiendav info

NSV Liidu ja Venemaa relvajõud Eestis 20. sajandi lõpukümnendel.

Esimene osa: ülevaade Eestis asunud NSV Liidu ja Venemaa relvajõududest (v.a. merevägi). Koostaja Jüri Pärn 2007

3.1.1. Seniittraketi- ehk õhutorjeteraketi- vägi

Seniittraketi- vägi väikseimat iseseisva lahinguvõimega osa nimetatakse kompleksiks. Seniittraketikompleksi moodustavad ühe stardidivisjoni juhtimispunkt, sihtmärkide avastamise ja raketite sihtmärkideni suunamise seadmed ning laskeseadmed (4–12 tk, olenevalt raketikompleksi tüübist, aga teoreetiliselt piisab kompleksi moodustamiseks ka ühest laskeseadmest). Õhukaitse seniittraketidivisjon (õhutorjeteraketidivisjon, „maa-õhk” tüüpi raketite divisjon) koosneb organisatsiooniliselt juhtkonnast, ühest stardipatareist, raadiotehnilisest ja tehnilisest patareist, etteveerühmast (e. autorühmast) ja majandusrühmast. Mitu (2–6) ühise juhtkonna ja ühiste tulejuhtimisvahenditega divisjoni moodustavad kokku divisjonigrupi. Õhukaitse seniittraketi- polk koosnes komandopunktist, 4–8 enamasti ühte tüüpi raketikompleksidega stardidivisjonist ja tehnilisest divisjonist (lisaks veel teenindavad allüksused). 1960. a-te keskpaiku muudeti paljud seniittraketi- polgud brigaadideks, mille koosseisu kuulus mitut tüüpi (erineva tegevusulatusega) kompleksidega stardidivisjone ning mitu tehnilist divisjoni (iga kompleksiliigi jaoks oma, süsteemi S-300PS puhul piisas ühest tehnilisest patareist divisjonigrupi peale).

1.01.1991 oli 14. diviisil 45 lahingupositsioonidele paigaldatud seniittraketikompleksi kokku 1228 juhitava õhutorjeteraketi- ga:

S-75M3 („Volhov-M3“)	–	7 kompleksi
S-125M2 („Neva”, „Neva-M2“)	–	18 kompleksi
S-200 (S-200V „Vega”)	–	11 kompleksi
S-300PS „Volhov-M6S“ („Volhov M-6S“)	–	9 kompleksi

1992.a mais, peale S-300 divisjonide äraviimist oli diviisil Eestis veel 17 seniittraketidivisjoni ning 5 tehnilist divisjoni, neist 6 kompleksidega S-200V ja 11 kompleksidega S-125M, ja 2 automatiseerimisvahendite kompleksi „Senez-M“ (seniittraketi- brigaadide komandopunktides).

S-125 seniittraketidivisjonid paigutati üksteisest keskmiselt 15–30 km ja S-75 omad 30–60 km kaugusele. Lisaks pidi igal S-125 ja S-75 divisjonil olema 2 pette- ehk valepositsiooni (tavaliselt oli ainult üks) ning 1 varupositsioon. Brigaadis oli reeglina üks S-200 divisjonigrupp 2–3 divisjoni ehk nn laskekanaliga, ent olulisemais lõikudes moodustati teine grupp lisaks, esimesest u 30–60 km eemale tagalasse. Süvenemata siinkohal tehnilistesse üksikasjadesse mainime vaid, et tabamiskaugus oli nende raketitel vastavalt 15–25, 75–90 ja 240–300 km (S-200 raketid võisid lennata Karujärve lähedalt vähemalt Stockholmini).

1986.a alguses oli diviisi seniittraketi- väeosadel kokku 39 valepositsiooni (ette nähtud oli 62) ja 32 varupositsiooni.

Diviisi seniittraketi- vägede koosseisus oli 3 brigaadi ja 1 polk:

1) 1115. kadreeritud seniittraketi- polk, endine (1987.? a-ni) **898. kahe Punalipu ordeniga Krasnoje Selo seniittraketi- polk** (s/o 74906) juhtkonnaga Valgas Pikk 16 ja komandopunktiga Lätis Valkast loodes, Apsīte („Apsītes”) talust lääne pool, Ķeizari ning Punģi talude lähedal (sõjaväelaste seas levinuim kohanimi tundub olevat Punģi — ehk sealse samanimelise soo järgi). Polgu tehniline divisjon ja kaks 3-korruselise ohvitseride elamut asusid Jaanikese küla mail Valga–Viljandi maantee Metsniku bussipeatuse juures, Lätis asuva Värna talu vastas (nn 7. kilomeetril). Vähemasti 6.11.1988 oli polk juba kadreeritud.

898. keskmisekaliibriline seniitsuurtükipolk (s/o 74906) loodi 8. augustil 1945, ilmselt Leningradi oblastis, ja seda nime kandis ta veel 1960.a augustis. Algul võis ta eksisteerida lihtsalt 898. seniitsuurtükipolgu nime all ja 1945. aastal allus ta 25. seniitsuurtükidiviisile, millest hiljem sai 203. seniitsuurtükibrigaad. 1964. aastal anti väeosale vastavalt „NLKP KK Määrusele isikkoosseisu kasvatamisest Nõukogude relvajõudude lahingutraditsioonidel” (на боевых традициях) üle 169. seniitsuurtükipolgu Punalipu ordenid ja Krasnoje Selo nimi.¹ Reeglina anti koos regaalidega üle ka „doonorväeosa” ajalugu, ja nii sai sellestki üks NL vanimaid õhukaitsevägeosi (Saaremaa brigaadi eakaaslane).

Nimes ülesloetud kaks Punalipu ordenit sai 169. polk üsna lähestikku — 5. aprillil (anti kätte lahinguolukorras) ja 9. augustil 1944, Krasnoje Selo nime aga 19. jaanuaril 1944 sellenimelise Piiteri-aluse linna saksa vägedest vabastamisel silmapaistmise eest. Polk formeeriti 1929. a novembriks (s/o aastapäevaks on 28.11.) 81. üksiku seniitsuurtükidivisjoni laiendamise tulemusena ja kandis algul **113. suurtükipolgu** nime. 28.10.1931 nimetati ta ümber **169. seniitsuurtükipolguks**. Kindralstaabi otsusega formeeriti mais 1944 Leningradi ümbruse seniitsuurtükipolgud ümber üksikuteks seniitsuurtükibrigaadideks (neid oli kokku 9), nii sai 169. polgust **83. üksik kahe Punalipu ordeniga Krasnoje Selo seniitsuurtükibrigaad**. Brigaadiks jäi ta ka pärast sõda (oli seda veel 1957. aastal, üsna varsti aga saadeti laiali). 1944.a kuulus brigaadi koosseisu 3112 inimest.

Väeosa koosseisu kuulus kaadridokumentide järgi muuhulgas ka 3. raadiolokatsiooniroad (rlr; oli olemas 11.1961 ja ka 11.1963), milliseid polgus oli tollal siis vähemalt kolm. Ühe 1971–73 selles polgus teeninud 2-aasta-ohvitseri sõnul aga nimetatigi lahingudivisjone veel 70.-il raadiolokatsiooni- (ka? raadiotehnilisteks?) roodudeks. Arvatavasti püüti sel kombel varjata rakettidega tegelemist, isegi sõjakomissariaatide ohvitseride eest... (Teistes Eestis asunud polkudes, millest 1960.-te lõpul said brigaadid, sellist hämamist nende ridade autorile teada pole — seal nimetati ka 60.-te algul divisjone ikka divisjonideks, isegi seniitraketi- ning tehnilisteks divisjonideks, vähemasti sellistes ametlikes dokumentides nagu isikutoimikud, mida peale kutseliste sõjaväelaste teenistuse lõppemist hoiti teatud aja jooksul elukohajärgseis sõjakomissariaatides, muude saladokumentidega võrdses tingimustes. Võimalik, et sisemaal püüti raketidivisjone maskeerida rohkem kui piiri läheduses, kus nende olemasolu teatud vahemaade tagant oli niikuinii enesestmõistetav.)

Polgus olid ka töökoda (mille koosseisus oli tsehh nr 1), meditsiinipunkt ning suurtükirelvastuse ladu. Viimane oli selle nime all olemas veel 23.11.1961 — oli see hämamiseks, lihtsalt inertsist või polnud siis veel terve polk rakettidele üle läinud, või olid ette nähtud ka mingid väiksekaliibrilised suurtükid lähikaitseks? Rakettide relvastusse ilmudes hakati raskerelvade ladusid nimetama raketi- ja suurtüki(relvastuse) ladudeks.

Riigisaladusega töötamise lube andis polgus teenijaile veel 1960.a juulis KGB eriosakond s/o 74162, mis asus Leningradis (sjsk Leningrad-5) arvatavasti õhukaitsearmee staabi juures (kuna isegi selle ülema asetäitja oli polkovnik — diviiside eriosakondade ülemadki olid tavaliselt alampolkovniku auastmes). Seega sel ajal polk ei asunud veel arvatavasti Eestis, või ei allunud 14. (Tallinna) õhukaitsediviisile, 1963.a novembris aga oli ta küll juba Valgas. Üks polgu 3. rlr (tegelikult 3. stardidivisjoni?) üleajateenija elas tollal Elvas (seal u 1960. a-ni asunud tankipolgu elamus?), nii et vastav divisjon võis juba siis asuda Rõngus (Elvast 12 km).

Teistel andmetel formeeriti polk juba 1960.a ümber seniitraketipolguks ja seejärel (sama aasta lõpupoole?) kolis Valka.

Polgul oli eri aegadel 4–7 seniitraketi- ja 1–2 tehnilist divisjoni Valga-, Viljandi-, Tartu- ja Pärnumaal ning Läti territooriumil (Ērgeme's ehk Härgmäel). Polgule allus Pärnu rajoonis S-125 divisjonigrupp juhtkonna (sh komandopunkti), kolme stardi- ning ühe tehnilise divisjoniga. Liu divisjon loodi 1969.a, järelikult ka see grupp moodustati

umbes 1968–70. Grupi komandöriks oli 1985.a (võib-olla ka 1981.a) eestlane alampolkovnik Immanuel-Aleksander Joonsoo. Peale kadreerimist (ümberformeerimist kadreeritud polguks — 1987?.a) anti Pärnu ümbruse divisjonigrupp üle 210. (Saaremaa) brigaadi koosseisu, kus ta eksisteeris 1989. aasta suveni, mil needki divisjonid laiali saadeti.

Polgu allüksusteks olid:

S-75 divisjonid, järjenumbritega 1.–4., likvideeriti 1985.a oktoobriks:

	(Tähis)	(Nimetus)	(Kompleks)	(Kutsung)	(Asukoht)	(Maakond)
1.	74906-K?	1. srđn S-75	„Bolometr” („Ballometr”?)	Ērgeme ehk Hārgmāe (Mazpentas, 3 km Hārgmāelt Valka poole)	(Lātis)	
2.	74906-G	2. srđn S-75	„Akrohhin”	Rutu māgi (Paanikse, Ainja)		
3.	74906-D?	3. srđn S-75	„Gallipod” („Galipod”?)	Rōngu (Lossimāe k)		
4.	74906-Je	4. srđn S-75	Sangaste	(Lossikūla, end. Vesikikūla)		
5.	74906-M?	tdn S-125?, 1985. a-ni S-75	Piiri (Jaanikese k, Metsniku, Vārna) Valga			

S-125 divisjonigrupp (5.–6. srđn) Pärnu ümbruses (u 1968–1987; 1987–89 olid 210. brigaadi alluvuses):

6.	74906-	gr dn	S-125	Pärnu? (Kilgi tn?)	Pärnu
7.	74906-R	5. srđn	S-125	Ridalepa	Pärnu
8.	74906-L	6. srđn	S-125	Liu-2	Pärnu
9.	74906-I	7. srđn	S-125	Merikūla (Reiu kūla)	Pärnu
10.	74906-M	tdn S-125	Reiu		Pärnu

Muud allüksused:

11. 74906-A? (komandopunkt) Punģi talu (Lātis)
12. 74906- (reservkomandopunkt?, ka S-125 varupositsioonid?) Laanemetsa kūla Valga

Rutu mäed köidavad põneva pinnamoega

Sakala 2.03.2006

<http://www.sakala.ajaleht.ee/2170173/rutu-maed-koidavad-poneva-pinnamoega>

Ühel kaunil veebruari ennelõunal avanes Lõuna-Viljandimaal Rutu mäe jalamil ootamatu vaatepilt. Teerajale, mis kulgeb Sakala kõrgustiku kõrgeimasse tippu, kargas rebane. Mõne hetke pärast kihutas talle järele teinegi hiiri püüdev punasaba.

Esimese hooga tekkinud kahtlus, et tegemist on hõredast õhust tingitud silmamooneutusega, pöördus siiski kohe naljaks. Kuigi tiitel on sel paigal uhke, pole kaugeltki tegemist kõrgmäestikuga. Sakala kõrgustiku kõrgeimaks tipuks loetav Rutumägi ulatub meretasemest 146 meetri kõrgusele.

Jääserva viimane peatuspaik

Vaatamata sellele on tegemist tähelepanuväärse piirkonnaga, kus on keeruka reljeefiga pinnavormid. Rutu mägede kaitseks, eksponeerimiseks ja elustiku säilitamiseks loodi 1990. aastal seal maastikukaitseala.

Kaitsta tuleb seda piirkonda eriti kaevandajate eest, sest Rutu mäed koosnevad peamiselt kruusast. Need tähistavad pikemat jääserva peatust Sakala kõrgustikul.

Ivar Arold on 2005. aastal välja antud raamatus «Eesti maastikud» kirjeldanud, et Sakala kõrgustik vabanes mandrijääst üle 12 000 aasta tagasi umbes 460—480 aasta jooksul.

Suuremates jäämassides olnud settekogustest, mis kuhjusid jääserva üldise taandumise ajal esinenud seisakutel või jää ajutistel pealetungidel, moodustusid küngastikud Hummuli, Kärstna, Paistu, Holstre ja Rutu kohal.

Rutu mäed on mõhnastikulised ja neis esineb sulglohe, mille läbimõõt ulatub 20—100 meetrini. Seal on ka umbselt lõppevaid orge, millel on sügavad järsud veerud.

Mäed on kaetud liigirikka metsaga ning seal on ka ainulaadne metsaeraldus, kus kasvab ligikaudu 200-aastane männik. Selle kõrgus on umbes 30 meetrit.

Viljandimaa keskkonnateenistuse andmetel asub 328 hektari suurusest maastikukaitsealast umbes pool Riigimetsa Majandamise Keskuse (RMK) Paanikse metskonna territooriumil, ülejäänud on eraomanike maal.

Põder tormas suusatajale otsa

Mägede kõrval asuva kinnistu omaniku Andi Sõmmeri sõnul liigub Rutu kandis palju loomi. «Hiljuti pidi suusarajal põder inimesele selga jooksuma, kitsedest ja rebastest rääkimata,» jutustas mees.

Ta tõdes, et ulukid muutuvad vahel isegi tüütavaks. «Rebane on ju selline suller, et kui suusaraja valmis teed, on tema esimene, kes oma «majakad» sinna peale sätib,» nentis Sõmmer. «Tema ei lähe oma tagumikku sügavasse lumme pistma, vaid kui vähegi võimalik, sätib end ikka kõva koha peale.»

Sõmmer on Rutu mägedes lookleva suusaraja probleemidega hästi kursis, sest tema oli see, kes mõni aasta tagasi selle rajamist alustas. Mees ostis viis aastat tagasi Karksi vallalt endise nõukogude armee raketibaasi kinnistu, mis asub otse Rutu maastikukaitseala külje all. 1960. aastate algul rajatud sõjaväeosa oli omal ajal võõrastele täiesti suletud.

Pärast võõrvägede lahkumist oli sealsetes hoonetes avavangla, selle kadumise järel pandi koht oksjonile.

Sõmmer ostis kinnistu endale mõttega teha sinna spordibaas. Teda inspireeris Rutu kandi kaunis loodus, kuhu oli võimalik rajada sportimiseks sobivaid radu.

2001. aastal rajaski Andi Sõmmer Rutu mägedesse 2,5 kilomeetri pikkuse suusaraja, mille algus ja lõpp on vanas raketibaasis.

Lisaks Sõmmeri valdustele läbib suusarada veel kahe eraomaniku ja RMK Paanikse metskonna maid. Maaomanikud on oma territooriumil liikumiseks loa andnud.

Raja tegemist alustas Sõmmer mullatöödega. Kuigi ta kasutas marsruudi tegemiseks vanu metsasihte, tuli neid sileda raja saamiseks masinatega puujuurtest puhastada, tasaseks lükata ja teehöövliga siluda. See osa kaitsealal ei asunud.

Suusatee sai neli meetrit lai ning seal on sees olnud nii uisu- kui klassikarada. Huvilisi rajale jätkub.

Maaomaniku kinnitusel on Rutu mäed suusatajatele erakordne koht, sest seal on talvel alati maa valge. «Selle viie aasta jooksul, mis ma siin tegutsenud olen, pole suusatajad kunagi lumeta jäänud,» kinnitas Sõmmer. «Isegi siis, kui Karksi-Nuias, Viljandis või Holstre-Polliski on maa must, saab siin suusatada kuni märtsini!»

Entusiasm on langenud

Esialgu plaanis Sõmmer suusarada arendada ning teha Rutu mägedesse viiekilomeetrise ringi, kus oleks sees suuremaid tõuse ja langusi.

«Selleks tuleb aga üle metskonna tee teha korralik sild, mille alt metsaveoautod läbi mahuksid,» rääkis mees. «See eeldab juba suuremat initsiatiivi, projektiraha hankimist ja rohkem pühendumust.»

Sõmmer tunnistas, et kui esimesel kolmel aastal kulutas ta suusaradade korras hoidmisele peaaegu kõik oma nädalavahetused, siis kahel viimasel aastal ei ole ta seda enam teinud. Praegu korraldab tema sõnul raja korrastamist Karksi valla spordispetsialist Leo Liiber.

Algataja selgitas, et ühest küljest pole tal pärast töökoha vahetamist selliseks entusiastlikuks tegevuseks enam aega, teisalt muutus radade hooldamine talle kulukaks.

Ka sõjaväeosa spordibaasiks ehitamise plaanis on kinnistu omanik kõhklema hakanud. Tema hinnangul oleks vanadesse raketibaasi hoonetesse võib-olla otstarbekam rajada hoopis vanadekodu.

«Muidugi oleks see koht spordibaasile väga tore. Aga küsimus on selles, kuidas baasi rajamiseks tehtud kulutused tasa teha, sest sportijate ja lastelaagrite käest ei saa ju eriti raha küsida,» nentis ta.

Rattasõitjatele rängad tõusud

Suusatajad pole aga ainukesed, kes Rutu mägisel maastikul end vormis hoiavad. Suvel teeb seal viiekilomeetrise tiiru Karksi rattamaratoni distants, mis läbib Lõuna-Viljandimaal ja Valgamaal kokku umbes 65 kilomeetrit.

Karksi-Nuia Rattaklubi korraldab seda tänavu juunis juba kaheksandat korda ning osalema oodatakse umbes 400—500 ratturit.

Rattamaraton viib osavõtjad otse Rutu mäe tippu. Üsna suurt pingutust nõudvad lõigud arvati maratoni marsruudi sisse paar aastat tagasi. See on leidnud heakskiitu, sest osavõtjad otsivad spordiürituselt alati ekstreemseid elamusi.

«Korra olime isegi seda meelt, et paneme ratturitele kõige rängema tõusu äärde plakati: «Kas sa nüüd saad aru, et see on Sakala kõrgustik?»,» muheles Andi Sõmmer, kes on rattaklubi president. «Siis mõtlesime, et mis me neist ikka narrime, ratturitel on selleks ajaks niikuinii silmad ruudus ja nad ei näe enam lugeda.»

Klubi liikmed on maratonirada suvel koristamas käinud ning neid on selle juures aidanud RMK Paanikse metskond.

Viljandimaa keskkonnateenistuse looduskaitse peaspetsialisti Hille Lapi sõnul ei tee Rutu mägedesse rajatud spordirajad kaitsealale halba. Pigem vastupidi: need annavad võimaluse inimesi loodusesse tuua ning näidata, et mets on loodusvara, mida kasutatakse enda vaimseks ja füüsiliseks korrashoidmiseks ja mida tuleb hoida.

«Kui liigutakse mööda olemasolevaid metsasihte ja radu, nagu see praegu käib, on spordiüritused igati teretulnud!» kinnitas peaspetsialist.

Uusi sihte ja radu mägedesse rajada ei lubata. Lapi sõnul kuulub piirkond looduskaitsevõrgustiku «Natura 2000» esimese lisa elupaigatüüpide (okasmetsad oosidel) hulka ning raietööd on seal piiratud.

Kuid Rutu mäe tippu pääseb ka jalgsi ja ilma spetsiaalse varustusega. Teekonna ette võtjatel tuleb valmistuda umbes paari kilomeetri pikkuseks matkaks.

Jalgsimatk võtab tunnikese

Retke saab alustada maastikukaitseala tutvustava stendi juurest, mis asub Karksi-Nuiast Valgamaale kulgeva maantee ääres. Teerajale, mis mäe tippu viib, juhatab vastava kirjaga viit.

Järskude nõlvade vallutamist Sakala kõrgeima tipu puhul harrastada ei tule. Teerada tõuseb kõrgustesse vähehaaval, kuid järjepidevalt.

Kes ära väsib, saab poolel teel jalga puhata RMK Paanikse metskonna tehtud puhkekohas. Seal on laud, pingid, prügikast ja tualett. Mäe tippu viiva tee korrasoleku eest kannab hoolt samuti RMK.

Pärast puhkekohta tuleb matkajatel pöörata teed mööda vasakule. Läbi segametsa kõndides võib ümbritsevat pinnavormides eristada väikest lohku, mis meenutab mäe sisse surutud kausikest. Sealt edasi polegi enam palju minna ning tippu jõudmisest annab märku silt kirjaga «Rutu mäed».

Võimast ja avarat vaadet metsaselt kõrgendikult siiski ei avane. Kunagi olevat tipus asunud vaatetorn ning seda on üritatud ka hiljem taastada, kuid maaomaniku vastuseisu tõttu on see plaan jäänud soiku.

ⁱ Краткая историческая справка об орденоносных и отличившихся частях при выполнении интернационального долга в ДРА. 2 с.